

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва

Кваліфікаційна робота
бакалавра

з теми: **«МЕТОДИКА УСУНЕННЯ ЧИСЛЕННИХ ВТРАТ ЖИВОПИСНОГО
ШАРУ В ТВОРАХ МАЛЯРСТВА НА ПОЛОТНЯНІЙ ОСНОВІ»**

Студентки 4 курсу, групи RTM1-B20,
спеціальності 023 Образотворче
мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація, освітня програма
«Реставрація творів мистецтва»
Янішевської Марини Романівни

Керівник: **Кліщ Оксана Андріївна**,
кандидатка архітектури

Рецензент: **Бренюк Алла Григорівна**
кандидатка мистецтвознавства

Кам'янець-Подільський – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні аспекти усунення втрат живописного шару.....	7
1.1 Причини виникнення втрат на полотні.....	7
1.2 Принципи відновлення живописного шару.....	18
Висновок до 1 розділу.....	27
РОЗДІЛ 2. Реконструкція та технологія реставраційного методу тонування.....	29
2.1 Етична проблема процесу реконструкції фарбового шару.....	29
2.2 Музейні правила реконструкції.....	38
2.3. Технічні прийоми реставраційного тонування.....	47
Висновок до 2 розділу.....	56
ВИСНОВКИ.....	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	62

ВСТУП

Усунення численних втрат живописного шару є критичним етапом у процесі реставрації та відновлення картини. Це питання збереження естетичної цілісності твору мистецтва. Втрати живописного шару порушують візуальну цілість картини, що значно знижує її естетичну цінність. Реставраційне відновлення втрачених ділянок повертає картині її первісний вигляд, дозволяючи глядачеві сприймати твір мистецтва так, як це задумував автор.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю збереження національної культурної спадщини, розвитком науки та техніки у галузі реставрації, а також потребою в підвищенні професійного рівня спеціалістів, які займаються відновленням мистецьких творів. У сучасному світі, де зростає інтерес до збереження культурної спадщини, особливе значення надається питанням реставрації та консервації мистецьких творів. Картини на полотняній основі складають значну частину мистецької спадщини, і їх збереження є важливим завданням для мистецтвознавців, реставраторів та музейних працівників.

В даній роботі досліджено втрати живописного шару, оскільки ці втрати можуть значно впливати на художню цінність та естетичний вигляд твору. Фактори, такі як вплив навколишнього середовища, механічні пошкодження, неправильне зберігання або транспортування, можуть призвести до деградації та втрати частин живописного шару. Відновлення таких втрат вимагає не лише високого рівня майстерності, але й глибокого розуміння хімічних та фізичних процесів, що відбуваються у фарбових шарах.

Методика усунення втрат живописного шару, розроблена на основі сучасних наукових досліджень та технологій, дозволяє не тільки зберегти оригінальну естетику творів, але й забезпечувати їх довготривалу консервацію. Дослідження методик реставрації допомагає удосконалювати

існуючі підходи, розробляти нові інструменти та матеріали, що робить можливим більш точно і безпечно відновлення творів мистецтва.

Твори мистецтва є носіями історичних даних. Вони відображають події, людей, звичаї та культуру конкретного періоду. Картини на полотні часто містять не лише художню, але й документальну цінність, зображуючи історичні моменти, побут та моду минулих часів.

Втрати живописного шару можуть призвести до втрати цих важливих даних, що робить реставраційні роботи критично важливими для збереження історичної достовірності.

Історична спадщина – це не тільки культурне надбання, але й важливий елемент ідентичності нації, її історії та духовного розвитку. Збереження мистецьких творів дозволяє передавати нащадкам безцінні знання про минуле, традиції та естетичні вподобання наших предків.

Мистецькі твори відображають еволюцію художніх стилів та технік. Кожний період в історії мистецтва має свої характерні особливості, які можна прослідкувати через живописні роботи. Втрати живописного шару можуть спотворити або знищити ці особливості, ускладнюючи розуміння та дослідження художнього розвитку.

Відновлення втрат дозволяє зберегти автентичний вигляд творів та забезпечити їхнє правильне інтерпретування.

Таким чином, актуальність дослідження усунення численних втрат живописного шару в творах малярства на полотняній основі є актуальною для збереження художньої спадщини, розвитку наукових знань у сфері реставрації та підготовки висококваліфікованих фахівців.

Метою даної роботи «Методика усунення численних втрат живописного шару у творах малярства на полотняній основі» є розробка та вдосконалення методики реставрації живописних творів, спрямованих на ефективне усунення втрат живописного шару з урахуванням теоретичних, етичних та технічних аспектів реставраційного процесу.

Для досягнення поставленої мети були вирішені наступні завдання:

1. Дослідити теоретичні аспекти причин виникнення втрат на полотні для розуміння основних факторів, що спричиняють пошкодження живописного шару.
2. Пояснити, чому існують різні реставраційні принципи відновлення втраченого живопису.
3. Ознайомитися з поняттями реконструкції, що включає різні підходи та методики реставрації.
4. Визначити та проаналізувати теоретичні концепції методик, що застосовуються для відновлення живописного шару, з метою розробки науково обґрунтованих підходів до реставрації.
5. Дослідження етичних аспектів втручання у структуру оригінального твору мистецтва, включаючи дотримання принципів мінімального втручання та збереження автентичності.
6. Проаналізувати сучасні технічні прийоми та матеріали для ефективного тонування втрачених ділянок живописного шару.
7. Виконати практичну частину, яка полягає у реставрації картини ХІХ ст. «Фавн несе сіно німфі» невідомого автора.

Об'єктом дослідження є усунення численних втрат живописного шару під час реставрації картин на полотняній основі.

Предмет дослідження. Специфіка усунення і відновлення втрат під час реставраційного процесу.

Методи дослідження.

У роботі застосовувалися методи, які передбачали систематичне розглядання та оцінку фактів, отриманих шляхом вивчення візуальних матеріалів, такі як: аналіз, індукція, абстрагування, узагальнення, дедукція, пояснення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці ефективних та науково обґрунтованих підходів до реставрації полотняних

картин з урахуванням їхньої унікальної структури та художнього значення. Застосування розробленої методики дозволить досягти кількох важливих результатів:

1. Збереження культурної спадщини. Розроблена методика дозволить зберегти цінні полотна мистецтва у їхньому первісному стані, запобігаючи подальшому руйнуванню та втраті їхньої цінності як історичних артефактів.
2. Відновлення естетичної цінності. Правильне використання методики дозволить ефективно відновити втрачені частини живописного шару, повертаючи картині її виразність та естетичну привабливість.
3. Підвищення професійного рівня реставраторів. Розроблена методика надасть реставраторам науково обґрунтовані та практично значущі інструменти для ефективного виконання своєї професійної діяльності.
4. Забезпечення довгострокової стійкості реставраційних втручань. Використання методики, побудованої на основі наукових принципів та дослідницьких підходів, сприятиме збереженню та довговічності результатів реставраційних робіт.

Апробація результатів дослідження.

Структура та обсяг роботи. Робота складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків.

ВИСНОВКИ

Мета, яка ставилась в цьому дослідженні, полягала в тому, щоб розглянути та проаналізувати методика усунення численних втрат живописного шару в творах малярства на полотняній основі.

У ході дослідження була вирішена актуальна проблема у галузі мистецтва та реставрації, яка полягала у розробці та вдосконаленні методики реставрації живописних творів, спрямованої на ефективне усунення втрат живописного шару з урахуванням теоретичних, етичних та технічних аспектів реставраційного процесу.

Для досягнення цієї мети були розглянуті та вирішені ряд завдань:

1. Були досліджені теоретичні аспекти причин виникнення втрат на полотні для розуміння основних факторів, що спричиняють пошкодження живописного шару.
2. Розглянуто різні реставраційні принципи відновлення втраченого живопису, пояснено їхню сутність та важливість.
3. Ознайомлено з поняттями реконструкції та проаналізовано різні підходи та методики реставрації.
4. Окрему увагу було приділено етичним аспектам втручання у структуру оригінального твору мистецтва, зокрема дотриманню принципів мінімального втручання та збереженню автентичності.
5. Важливість вивчення правил музейної реконструкції.
6. Проаналізовані сучасні технічні прийоми та матеріали для ефективного тонування втрачених ділянок живописного шару.
7. Завершальним етапом дослідження стала практична частина, яка включала реставрацію картини XIX ст. «Фавн несе сіно німфі» невідомого автора. Цей практичний етап дозволив застосувати отримані теоретичні знання у практичних умовах та перевірити їхню ефективність.

Вивчення причин осипання живопису на старих полотнах є критично важливим для збереження культурної спадщини. Це питання має вирішальне значення для підтримання автентичності та оригінальності мистецьких творів, які часто є унікальними свідченнями минулих епох. Розуміння причин осипання дозволяє розробляти ефективні методи реставрації, що сприяє збереженню та відновленню полотен. Крім того, це допомагає запобігти подальшому руйнуванню творів мистецтва та забезпечити їхню довговічність.

Причини втрат живописного шару на полотні включають природне старіння, кракелюр, стихійні лиха, вандалізм, неправильну реставрацію та хімічні впливи. Природне старіння відбувається під впливом часу і змін у фізико-механічних властивостях матеріалів полотна через дію світла, температури та вологості. Кракелюр, що виникає через висихання фарби, є неминучим процесом, особливо на олійних основах. Стихійні лиха, такі як пожежі, повені та землетруси, можуть серйозно пошкодити художні цінності. Вандалізм, як і неправильна реставрація, також є значною загрозою для творів мистецтва. Хімічні впливи, наприклад, кислоти, можуть змінити хімічний склад фарб, що призводить до їх пожовтіння або вигорання.

Розуміння причин виникнення втрат на полотні є фундаментом для розробки ефективних реставраційних методик, які забезпечують збереження культурної спадщини. Це дослідження допомагає реставраторам не лише виправляти пошкодження, але й запобігати їхньому повторному виникненню, забезпечуючи довговічність та збереження мистецьких творів для майбутніх поколінь.

Вибір методу відновлення живописного шару є критично важливим етапом реставраційного процесу, оскільки він безпосередньо впливає на збереження автентичності та оригінальності твору мистецтва. Реставратори враховують різні чинники, такі як часові періоди, умови зберігання,

попередні реставрації та поточний стан полотна, щоб обрати науково обґрунтований метод, який найкраще відтворить оригінальну ідею автора.

Використання зворотних матеріалів у реставрації є ключовим аспектом, оскільки вони дозволяють відновити пошкоджені ділянки та забезпечити стійкість та тривалість твору. Однак важливо підібрати матеріали таким чином, щоб вони були сумісними з оригінальними та не спричиняли подальшого руйнування твору.

Чітка послідовність у виконанні реставраційних робіт є ключем до належної адгезії нових матеріалів до поверхні полотна, що забезпечує їхню стійкість та довговічність. Тільки після виконання цих етапів можна перейти до реставраційного тонування, яке має відновити втрачені ділянки живопису з максимальною точністю та врахуванням стилю оригінального твору.

Урахування естетичних та консерваційних аспектів є також важливим, оскільки реставратор повинен забезпечити не лише відтворення колориту та текстури оригінального твору, але й його стійкість та стабільність протягом тривалого часу.

В цьому дослідженні, було розглянуто етичні аспекти, пов'язані з процесом реконструкції фарбового шару в мистецтві. Зазначено, що етичні питання у реставраційній діяльності породжують не лише загальний інтерес, але і обговорення серед фахівців.

Основна проблема полягає у втручанні в матеріальну структуру твору. Сучасні методи реставрації спрямовані на мінімізацію цього втручання та забезпечення збереження твору. Водночас, реставратори ризикують зміною естетичної цінності та історичного змісту твору під час навіть необхідних консерваційних процесів.

Було розглянуто значення та методи музейної реконструкції у відновленні пошкодженого фарбового шару в мистецтві. Встановлення таких правил дозволяє науковцям та реставраторам вивчати та досліджувати

різноманітні методи та матеріали, що застосовуються у реставраційній практиці.

Музейні правила реконструкції враховують історичні та художні особливості кожного твору мистецтва, сприяючи точному відтворенню його автентичності. Використання новітніх матеріалів та методів у реставрації дозволяє зміцнити фарбовий шар та відновити його структуру.

Реставратори при реконструкції використовують різноманітні джерела, такі як фотографії, гравюри та ескізи, для наукового обґрунтування та доказів історичної та художньої автентичності творів. Важливо враховувати етичні аспекти та дотримуватися принципу збереження автентичності та історичного змісту творів мистецтва.

Завдяки музейним правилам реконструкції зберігається історична та культурна спадщина, дозволяючи насолоджуватися мистецтвом минулих епох і мистецтвом сучасності. Ці правила є важливою складовою у збереженні та відтворенні цінності мистецтва для майбутніх поколінь.

Важливий огляд технічних прийомів реставраційного тонування, які є ключовими для відновлення втрачених частин фарбового шару картин. Реставратор, який виконує цю роботу, повинен мати глибокі знання та вміння, а також виступати як мистецтвознавець і художник в одній особі.

Для успішного відтворення стилю письма оригінального художника реставратор розробляє спеціальні методи, наближені до мазків художників, наприклад, метод пуантилізму. Це дозволяє досягти кращого результату порівняно з традиційними методами заливання місць втрат.

Технічні прийоми реставраційного тонування відіграють важливу роль у збереженні та відновленні творів мистецтва. Цей процес вимагає не лише фаховості та кмітливості реставратора, але й знання та використання різноманітних методів тонування, спрямованих на створення гармонійного та відновленого образу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гунчак В.В. Консервація та реставрація картин. Київ. 2004. 215 с.
2. Бергер Е.О. Історія розвитку техніки олійного живопису. Київ. 155 с.
3. Нікітін М.К., Мельникова Е.П., Хімія в реставрації. 1990. 352 с.
4. Чень Л. Я. Основи наукових досліджень у реставрації творів живопису : навч. посіб. Львів, 2016. 124 с.
5. Веретко Н. О. Реставрація монументального живопису початку ХХ століття в Україні. Вісник Київського національного університету культури і мистецтва: наук. журнал 2022. № 12. С. 115-1116.
6. Тимченко Т.Р. Ікона – музей: вузол протиріч. Роль музеїв у збереженні пам'яток сакрального мистецтва: матеріали наук.-практ. конф. Луганськ, 1999. с. 52-65
7. Тимченко Т.Р. Київська школа реставрації. Пам'ятки України. Київ, 2001. с. 34–45.
8. Цитович В.І. Світло й тіні спадкування культури//імітація, фальсифікація та експертиза мистецьких творів. Київ, 2000. с. 56-57.
9. Сланський К.Б. Техніка живопису та реставрації. Київ : Мистецтво, 2009. 284 с.
10. Підпольский С. С. Укріплення живопису. Житомир, 1999. 46 с.
11. Головков Д.А. Структура живопису на картонній основі, причини її пошкоджень і якість реставрації. 1995. с. 425-426.
12. Петренко Є. О. Реставрація графічних творів. Київ : Мистецтво, 1998. 64 с.
13. Корноухова О. В. Теорія та практика реставрації. Київ : Мистецтво, 2016. 241 с.

14. Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності / за ред. В. Г. Чернеця. Київ : Асоціація реставраторів, 2016. 136 с.
15. Сорокін М. І. Реставрація керамічних виробів. Київ, 1982. 211 с.
16. Петров В. І. Реставрація металевих виробів. Київ : Техніка, 1986. 65 с.
17. Громов О. М. Реставрація меблів. Київ : Вища школа, 1990. 234 с.
18. Клименко Т. О. Сучасні методи та технології реставрації творів мистецтва. Вісник Національної академії мистецтв України. 2023. № 1. С. 85-95 .
19. Корноухова О. В. Проблеми та перспективи розвитку реставрації в Україні. Реставрація та консервація пам'яток історії та культури: Збірник наукових праць. 2022. № 2. С.10-15.
20. Лелекін Л.А. Теоретичні проблеми сучасної реставраційної науки. Одеса, 1989. 67 с.
21. Кудрявцев Е.В. Техніка реставрації картин, 2002. с. 46-80.
22. Нікітін М.К., Мельникова Е.П. Методики реставраційних процесів. Одеса, 1995. 188 с.
23. Гунчак В.В. Консервація та реставрація картин. Київ, 2004. 124 с.
24. Андропов О.М. Практичний посібник з реставрації картин на полотні / за ред. О.П. Турчин. Київ: ВПЦ “Київський університет”, 2005. 234 с.
25. Szczepanowska, Hanna M. Conservation of cultural heritage: key principles and approaches. London : Routledge, 2013. P.146
26. Sullivan, Ann Marie. Cultural Heritage & New Media: A Future for the Past. London, 2016. P.356
27. Cowie, J. M. G. Polymers: chemistry and physics of modern materials. V. Arrighi (3rd ed.). Boca Raton. 2008. P.167
28. Gasser. R.P.H. An introduction to chemisorption and catalysis by metals. Clarendon Press. 1985. P.435.

29. Erhardt. D., Tumosa, C. S., & Mecklenburg, M. F. Long-Term Chemical and Physical Processes in Oil Paint Films. *Studies in Conservation*, vol. 50, no. 2, 2005, pp. 143–50. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.jstor.org/stable/25487732> – назва з екрану (доступно 13.03 2024).
30. H. C. Hamaker. *Physica*. 1937. Vol. 4, P.335
31. Dobrowolski T. Problem kształcenia w dziedzinie konserwacji malarstwa. Warszawa : Narodowy Instytut Dziedzictwa, 2017. S. 62
32. E. Konserwacja malarstwa / E. Pascual, M. Patino. – Warszawa: Arkady, 2004. 62 с.
33. Brandi C. *Teoria del restauro*. Rome: Edizioni di Storia e Letteratura. London, 1963. P.155
34. Stoner, Joyce Hill. *Changing Approaches in Art Conservation: 1925 to the Present*. Washington : The National Academies Press, 2005. P.223
35. Gilberg Mark. Friedrich Rathgen: The Father of Modern Archaeological Conservation. 2011. P.174
36. Thomson Garry. *The museum environment*. London : Butterworths, 1986. P.235
37. Weil, Stephen E. *Too much Art?* London, 1989. P.187
38. Hernandez Christian. *Responsible Stewardship: Exploring Sustainability within Conservation*. London, 2022. P.466
39. Andrew Oddy, Sara Carroll. *Reversibility – Does it Exist?* British Museum Occasional Paper Number 135. London : British Museum, 1999. P.622
40. Appendino, Federica. *Balancing Heritage Conservation and Sustainable Development – The Case of Bordeaux*. IOP Conference Series : Materials Science and Engineering, 2017. P.44
41. Bartoletti, Angelica; Ferreira, Joana Lia. *Sustainable strategies using supercritical carbon dioxide for the conservation of plastics*. London : Butterworths, 2020. P.367

42. Silva Megan, Henderson Jane. Sustainability in conservation practice.
Journal of the Institute of Conservation. 2011. P.31